

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТІВ – ПЕРЕДУМОВА ВИПЕРЕДЖУВАЛЬНОГО САМОРОЗВИТКУ ФАХІВЦЯ

Фролова І. В.

У статті розглядається проблема науково-дослідницької діяльності студентів як передумови випереджувального саморозвитку майбутнього фахівця, а також його основні компоненти: когнітивний, особистісний, операційно-процесуальний.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, наукова творчість студентів, дослідницькі вміння студентів, саморозвиток.

В статье рассматривается проблема научно-исследовательской деятельности студентов как предпосылки опережающего саморазвития будущего специалиста, а так же основные компоненты: когнитивный, личностный, операционно-процессуальный.

Ключевые слова: научно-исследовательская деятельность, научное творчество студентов, исследовательские умения студентов, саморазвитие.

The article addresses the problem of student research work as a prerequisite for advanced self-development of prospective specialists and its main components: cognitive, personality, operational-procedural.

Key words: research work, student research work, research skills of students, self-development.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти науково-дослідна діяльність студентів набуває все більшого значення і стає одним із основних компонентів професійної підготовки майбутнього фахівця. Це, перш за все, зумовлено тим, що ефективність останньої значною мірою визначається рівнем сформованості дослідницьких знань, умінь, розвитком особистісних якостей, накопиченням досвіду творчої дослідницької діяльності.

Необхідне також для опанування навчальними дисциплінами володіння методами наукового пізнання та дослідницькими вміннями.

Метою освіти сьогодні є підготовка фахівців, здатних забезпечити перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства через новаторство в навчанні, вихованні та науково-методичній роботі.

Проведений аналіз науково-педагогічної літератури показав, що нинішня система підготовки фахівців із вищою освітою має певні недоліки, а саме: відсутність системної роботи студентів протягом навчального семестру; низький рівень активності тих, хто навчається, і відсутність елементів змагання в навчальних досягненнях; можливість необ'єктивного оцінювання знань студентів; значні витрати бюджету часу на проведення екзаменаційної сесії; відсутність гнучкості в системі підготовки фахівців; недостатній рівень адаптації до швидкозмінних вимог світового ринку праці; низька мобільність студентів щодо зміни напрямів підготовки, спеціальностей та вищих навчальних закладів; недостатня можливість вибору студентом навчальних дисциплін. З огляду на це, науково-дослідна діяльність студентів дозволяє найбільш повно виявити індивідуальність, творчі здібності, готовність до самореалізації особистості. Важливо зазначити, що сам процес дослідження є суто індивідуальним і являє собою цінність як в освітньому, так і в особистісному сенсі. У зв'язку з цим майбутній спеціаліст має бути готовим до здійснення науково-дослідної роботи. А це, у свою чергу, дозволить у подальшій професійній діяльності розв'язувати виробничі завдання на науковому рівні [2, с. 188].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У педагогічній науці сьогодні широко досліджуються різні аспекти організації та проведення науково-дослідної діяльності: розробка методології та методики наукової творчості студентів (К. Добросельський, Ф. Орехов); взаємозв'язок навчальної та науково-дослідної роботи (І. Івашенко); раціональне управління науковою роботою студентів (Д. Цхакай); досвід організації наукової творчості студентів у вищих навчальних закладах (Л. Квіткіна); формування дослідницьких умінь у майбутніх учителів (Н. Амеліна, П. Горкуненко, В. Литовченко); обґрунтування психолого-педагогічних факторів, які зумовлюють успішність науково-дослідної роботи студентів (Л. Авдєєва, Д. Харізова).

Проблеми формування дослідницьких умінь студентів вивчали багато дослідників. Загальні питання організації дослідницької роботи студентів досліджено у працях С. Гончаренка, А. Кушнірук, Д. Пойя, В. Прошкіна, С. Ракова, О. Скафи, В. Шахова та інших учених.

М. Князям, І. П'ятницька-Позднякова досліджували навчально-дослідницьку діяльність студентів ВНЗ, її специфіку, види, особливості, можливості.

Вивченням дослідницької діяльності студентів, співробітництвом викладачів і студентів у наукових дослідженнях, а також впливом науково-дослідної діяльності ВНЗ на формування у студентів інтересу до науки займалися М. Байдан, В. Литвиненко.

Науково-дослідницька робота студентів розглядається вченими (В. Буряк, В. Козаков, О. Савченко) як вища фаза функціонування самостійно-дослідницької діяльності й виступає найважливішою передумовою випереджувального саморозвитку майбутніх педагогів. Це зумовлене тим, що сталість прогресивної динаміки саморозвитку особистості забезпечується високою дієвістю знань, методологічною "озброєністю", рефлексивністю мислення, здатністю до самооптимізації, – якими, що набуваються саме в процесі науково-дослідницької діяльності.

Метою статті ми вбачаємо у випереджальному саморозвитку фахівця за допомогою науково-дослідницькою діяльністю студентів.

Виклад основного матеріалу. Науково-дослідна діяльність студентів – це діяльність, пов'язана з пошуком відповіді на творчу, дослідницьку задачу із заздалегідь невідомим рішенням. Вона включає у себе наступні етапи: постановку проблеми; вивчення теорії, що присвячена означеній проблематиці; добір методик дослідження і практичне оволодіння ними; пошук необхідного матеріалу, його аналіз та узагальнення; власні висновки [2, с. 189].

Узагальнення наукових положень, представлених у довідкових філософських, психологічних і педагогічних джерелах, свідчить, що дослідження відіграє першочергову роль у розвитку пізнавальних процесів, у формуванні особистості та присвоєнні нею соціального досвіду. Науковцями підкреслюється, що дослідницька мотивація може бути сильнішою та інтенсивнішою від інших потреб, навіть вітальних.

Визначальною у навчально-дослідницькій діяльності студента є актуалізація професійно-значущих знань – як процес проведення з потенційного стану в актуальну дію раніше набутих знань, їх відтворення та перенесення в нові ситуації, використання з метою встановлення зв'язку з навчальним матеріалом, що підлягає засвоєнню. Актуалізація професійно-значущих знань має наступні рівні: низький, що вказує на певні труднощі у відтворенні студентами накопичених знань, допущення значних помилок у викладанні навчального матеріалу, його недостатній обсяг і незначний зв'язок із суміжними дисциплінами; середній, що вказує на неповний обсяг відтворюваного матеріалу студентом, ситуативне встановлення міжпредметних зв'язків; високий, що відображає високий рівень засвоєння знань, відсутність помилок, наявність міжпредметних зв'язків, бачення перспектив розвитку явища в контексті навчального процесу [1, с. 38–41].

В "Українському педагогічному словнику" розглядається сутність дослідницького методу, що полягає в залученні учнів до самостійних спостережень, на основі яких устанавлюються зв'язки предметів і явищ дійсності, пізнаються закономірності, формулюються висновки. С. Гончаренко наголошує, що дослідницька діяльність сприяє вихованню в учнів допитливості, ініціативності, прагнення до самостійного пошуку, розвиває активність їхніх розумових процесів [4].

У "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" значення іменника "дослідження" представлено таким чином: по-перше, це процес ретельного наукового розгляду з метою пізнання, виявлення чогось; по-друге, це є наукова праця, в якій досліджується яке-небудь питання [3, с. 242].

Структурно-логічний аналіз наведених вище визначень свідчить, що поняття "дослідження" відбиває пошукові пізнавальні процеси й тісно пов'язане з поняттям "наука". Так, "Філософський словник" розкриває сутність феномена "наука" як особливого виду пізнавальної діяльності, спрямованої на вироблення системно організованих, об'єктивних і обґрунтованих знань про світ. Практикою, за допомогою якої перевіряється істинність наукових знань, є науковий експеримент. Наука здатна виходити за межі конкретного історичного етапу й відкривати для людства нові предметні світи, котрі можуть стати об'єктом практичного засвоєння лише на наступних етапах розвитку цивілізації [7, с. 282].

У педагогічних довідкових джерелах наука розглядається як соціально-значуща сфера людської діяльності; її основною функцією є вироблення й використання теоретично систематизованих об'єктивних знань про дійсність.

Науково-дослідницька діяльність студентів є засобом їхньої професійної підготовки: з одного боку, вона відрізняється всіма характеристиками навчально-пізнавальної роботи (передбачає вивчення певного об'єкта педагогічної дійсності в процесі розв'язання пізнавальної задачі, як правило, проблемного характеру); з іншого, – носить ознаки творчої діяльності, актуалізує креативні можливості особистості в аспекті вироблення власного "бачення" шляхів розв'язання проблемної задачі.

Система функцій науково-дослідницької діяльності як одного з видів навчальної праці студента містить два провідні блоки: блок діяльнісно-результативних функцій, які охоплюють: вироблення студентом інноваційно-спрямованих суспільно-значущих знань про педагогічну дійсність, то певним чином відображають особистий "внесок" майбутнього вчителя в педагогічну науку; систематизацію концептуально-теоретичних положень і доробку практичного досвіду в ракурсі певної проблеми; аналіз, класифікацію та узагальнення отриманих емпіричних даних; аргументацію власної наукової позиції; створення авторської педагогічної технології; блок особистісно-результативних функцій, що передбачають: розвиток методологічності та концептуальності мислення майбутнього педагога, його переконань про важливість постійного набуття науково-теоретичних знань з метою ефективного саморозвитку як професіонала-дослідника; оволодіння студентом техніками дослідження та самодослідження; формування вмінь рефлексивного самопізнання.

Діалектичне взаємозумовлення та взаємопосилення означених блоків функцій дозволяє забезпечувати: методологічну функціональність особистості; науково-системне світосприйняття; дієвість знань; орієнтацію на особистісно-професійну самоактуалізацію як вищий рівень мотивації майбутнього

педагога; рефлексивне мислення; процесуально-технологічну підготовленість; режим оптимального самоздійснення в ході колективно-групової творчої роботи.

Науково-дослідницька діяльність студентів є невід'ємною складовою роботи вищого навчального закладу і сприяє формуванню творчої особистості майбутнього фахівця, оскільки дозволяє забезпечити навчання студентів методології раціонального та ефективного засвоєння та використання знань, закласти основи науково-дослідної і науково-технічної діяльності; дозволяє найбільш повно реалізувати індивідуальний підхід у навчанні студентів, диференціювати їх спеціалізацію; уже в межах навчального процесу залучає студентів до наукових досліджень і розв'язання виробничих, економічних та соціальних завдань; активно сприяє засвоєнню студентами сучасних методів та технологій у галузі науки, техніки, виробництва, методології і практики планування та оцінки ризиків, відбору оптимальних рішень в умовах сучасних економічних відносин; розвиває у студентів здатність до самостійних обґрунтованих суджень та висновків; розвиває здатність використовувати самостійно здобуті наукові знання у швидко змінних ситуаціях, відповідати вимогам професійної діяльності, науково обґрунтовувати результати власної праці; дозволяє раціонально використовувати студентами свій вільний час, відволікає від набуття негативних звичок.

Науково-дослідницька робота студентів представляє собою найбільш ефективний метод підготовки якісно нових фахівців у вищій школі. Вона максимально розвиває творче мислення, індивідуальні здібності, дослідницькі навички студентів, дозволяє здійснювати підготовку ініціативних фахівців, розвиває наукову інтуїцію, глибину мислення, творчий підхід до сприйняття знань та практичне застосування у вирішенні певних поставлених завдань [6, с. 12–16].

На наш погляд, необхідно залучати студентів до науково-дослідницької роботи з молодших курсів, що допоможе їм вибрати науковий напрямок їх подальшої дослідницької роботи. При цьому без сумніву важливий поступовий перехід від простих форм науково-дослідницької роботи до найбільш складних. Цей процес дозволяє студенту гармонічно розвиватися та удосконалювати свої вміння та навички.

Таким чином, потенціал науково-дослідницької діяльності у формуванні компетентності саморозвитку майбутнього педагога полягає в її "спроможності" суттєво активізувати процеси: виховання переконань у значущості професійно-творчого саморозвитку майбутнього вчителя у двох провідних аспектах: у власному акмеологічному самозростанні та посиленні самовдосконалення своїх учнів; розвитку позитивної мотивації особистісно-професійного саморозвитку, усвідомлення цього феномена як безперервної максимально повної реалізації свого потенціалу з виявленням особистої відповідальності за своє самоздійснення; набуття теоретичних знань і практичних навичок самопізнання, самовиховання, самоактуалізації майбутнього педагога; формування рефлексивних умінь самооцінки, самоконтролю, самокорекції як необхідної передумови ефективного саморозвитку професіонала.

Висновки. Отже, науково-дослідницька діяльність здатна "перекривати" в ракурсі формуючого впливу всі компоненти саморозвитку: когнітивний, особистісний, операційно-процесуальний. Адже перемагають усі: сам студент набуває навички, які йому потрібні будуть протягом усього життя; самостійність мислення, вміння сконцентруватися, постійно збагачувати свій потенціал знань, володіти різностороннім поглядом на виниклі проблеми, просто вміти цілеспрямовано та вдумливо працювати.

Література

1. Анисимова В. А. Исследовательская деятельность студентов в контексте личностноразвивающего профессионального образования / В. А. Анисимова, О. Л. Карпова // *Alma mater* (Вестник высшей школы). – 2009. – № 1. – С. 38–41.
  2. Беляев Ю. І. Науково-дослідна діяльність студентів у структурі роботи університету / Ю. І. Беляев, Н. М. Стеценко // *Педагогічний альманах*. – 2010. – Випуск 6. – С. 188–191.
  3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ "Перун", 2001. – 140 с.
  4. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 206 с.
  5. Евдокимов А. К. Научно-исследовательская деятельность в высшей школе / А. К. Евдокимов // *Доклады педагогического симпозиума "Проблемы молодежного научного творчества"*. – М. : РОО "НТА АПФН", 2002. – С. 12–16.
  6. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – К. : Голов. ред. УРЕ, 1986. – 800 с.
- Хюсен Т. Планирующая и научно-исследовательская работа / Т. Хюсен // Хюсен Т. *Образование в 2000 г.: исследовательский проект* / Т. Хюсен. – М. : Прогресс, 1999. – С. 279–309.